

УДК 371.134:373.68

Верхоланцева В.О., к.т.н., доцент, Мілаєва І.І., ст. викладач
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ- ПЕРШОКУРСНИКІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Анотація. Розглянуто питання особливостей адаптації студентів-першокурсників, розглянуто проблему готовності до навчання, проаналізовано фактори та умови успішної адаптації до навчання у вузі.

Ключові слова: студент, куратор академічної групи, адаптація, навчальна діяльність, першокурсник.

Постановка проблеми. Проблема адаптації особистості до нових умов життя є надзвичайно актуальною в будь-який період, бо етап вступу до ВНЗ вважається одним з найбільш важких у житті першокурсників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми адаптації першокурсників до нових умов навчальної діяльності у вищих навчальних закладах освіти присвячено багато праць. Під адаптацією студента до умов вищого закладу освіти вчені розуміють процес приведення основних параметрів його соціальної та особистісної характеристик у відповідність до нових умов середовища, виникнення динамічної рівноваги з вимогами навчальної діяльності. Саме у ВНЗ закладаються основи особистих якостей спеціаліста.

З точки зору П.С. Кузнєцова, адаптація – це процес встановлення відповідностей між рівнем актуальних проблем особистості та рівнем їх задоволення. Перший курс – це період соціально-педагогічної адаптації. Процес адаптації студентів першого курсу проходить через пристосування до нової системи навчання, до зміни режиму праці та відпочинку, до входження в новий колектив. Куратор разом з викладачами, що викладають дисципліни, повинен допомогти першокурсникові пристосуватися до умов студентського життя як психологічно, так і соціально.

Проблеми адаптації людини розглядають Т. Алексєєва, Н. Войтович, С. Гапонова, Л. Долинська, В. Казміренко, І. Кон, Н. Лукашевич, І. Милошавова, Н. Пов'якель, Т. Рєзник, В. Сєдін, О. Сєліверстова, Т. Шибутані та ін. Дослідники виділяють, зокрема, соціальнопсихологічний, педагогічний та навчально-професійний аспекти адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі. Узагальнення практичного досвіду викладачів з проблеми адаптації до нових умов навчальної діяльності подають Л. Вяткін, Л. Космогорова, Т. Леонтєва, Ж. Філіпова та ін. Мета дослідження – вивчення особливостей процесу адаптації студентів перших-других курсів

до навчання у вищому навчальному закладі та виділення напрямів її оптимізації [1-4]. Адаптація – це складова механізму соціалізації, що відбувається як сукупність пристосувань людини до різних життєвих ситуацій, у процесі яких накопичується соціальний досвід і засвоюються соціальні норми та цінності. Н. Лукашевич [1] розглядає адаптацію як основну умову і механізм людської життєдіяльності й називає такі ознаки її багатофункціональності:

- 1) адаптація є необхідною умовою й одночасно засобом оптимізації взаємодії людини з природою і соціальним середовищем;
- 2) сприяє розвитку людини й удосконаленню оточуючого середовища;
- 3) через адаптацію формується соціальна сутність людини;
- 4) адаптація є необхідною при оволодінні людиною будь-яким із видів діяльності.

На думку дослідників, серед факторів, які визначають оптимальний вплив на процес адаптації студентів в якості основного, можна виокремити ставлення до навчання та обраної спеціальності. А тому правильно обрана професія – неодмінна умова успішної адаптації студентів-першокурсників.

Формулювання цілей статті проаналізувати особливості адаптації студентів-першокурсників, визначити фактори, що порушують процес адаптації, та такі, що сприяють успішній адаптації, закономірності психологічної адаптації особистості.

Виклад основного матеріалу досліджень. Процес навчання у вищому навчальному закладі – особливий етап життєдіяльності молодшої людини, пов'язаний із набуттям професійного досвіду, опануванням основ професійної діяльності. Вхідження у професійну діяльність потребує від молодшої людини не тільки наполегливих зусиль, спрямованих на оволодіння засобами професійної діяльності, а й перебудови самосвідомості та свідомості загалом. У період здобування вищої освіти молода людина зіштовхується із багатьма проблемами, пов'язаними з початком дорослого життя: нове середовище ровесників і дорослих, перегляд уявлень про себе, необхідність заробітку, можливий переїзд до іншого міста, проживання в гуртожитку тощо. Постійне вирішення цих проблем потребує внутрішньої самоорганізації, вміння розподілити час і сили в навчальному режимі, стимулює роботу з виявлення й усвідомлення життєвих цінностей, уточнення перспективних планів. Такі зміни для недостатньо підготовленої людини, як зазначає І. Бех, є настільки складними, що можуть призвести до спотворення професійних уявлень і формування різних психологічних захистів – знецінення професії, зміщення інтересів у сферу непрофесійних занять, відмови від вибраного шляху [2]. Виявлення та облік факторів розвитку особистості студента мають сприяти зростанню ефективності процесу становлення особистості на етапі професійної освіти, дозволяє йому інтегруватися в різні професійні, соціальні та етнічні співтовариства з перших днів навчання у ВНЗ, гарантує успішність подальшого особистісного та професійного зростання. На початковому етапі професійної підготовки студентів відбувається процес їх адап-

тації до умов навчального закладу, освоєння нових форм діяльності, спілкування, дозвілля, співвіднесення власних очікувань із реальністю. Адаптація є складним соціально обумовленим явищем, для якого властива діалектично протилежна єдність трьох рівнів адаптивної поведінки людини: біологічного, психологічного, соціального за провідної та визначальної ролі останнього. Вважається, що студентство – це особливий етап у розвитку людини, який характеризується своєрідними умовами життя, побуту, праці, навчання, спілкування, особливою суспільною поведінкою і психологією. Тому проблеми в адаптації студентів до нових життєвих обставин виникають через невідповідність їх суб'єктивних очікувань і наявних умов реальної дійсності. Крім того, виникає суперечність між інтелектуальним, творчим, особистісним потенціалом студента, з одного боку, і можливостями його реалізації, які надає навчальний заклад, з іншого. Ці можливості завжди обмежені, а інколи навіть пов'язані з суттєвими ускладненнями організаційного, фінансового чи психологічного порядку. Варто зауважити, що адаптацію до нових умов навчання у вищому закладі освіти проходять усі першокурсники, однак часові межі адаптації, складність перебігу цього процесу є неоднаковими. Не всі фактори впливу на особистість студента у вищому навчальному закладі сприяють успішній його адаптації.

Новою і не зовсім звичною для студентів виявилася кредитно-модульна система організації навчального процесу, яка відрізняється від шкільного навчання й вимагає іншої системи опрацювання інформації, отримання балів, підготовки до занять, засобів оцінки й контролю. Респонденти називають також ситуації, які для них виявилися неприємними, неприйнятними і навіть шокуючими. Серед таких: навчальні: зміни розпорядку дня; раптові зміни в розкладі (поява незапланованих навчальних пар); неочікувані контрольні, заліки; складання іспитів; нескладення іспиту, позбавлення стипендії, написання великих за обсягом рефератів за короткий проміжок часу, запровадження кредитно-модульної системи навчання; пов'язані із взаєминами в групі: егоїстичність, індивідуалізм одногрупників, суперечки в кімнаті, недружелюбні стосунки з викладачами, зухвалість, зверхність у ставленні одногрупників; особистісні: невміння правильно розподілити час, неспроможність знайти спільну мову з одногрупниками, потреба відповідати привселюдно, несправедливість викладачів у оцінюванні знань студентів, самовпевненість окремих одногрупників, виклик до декана в кабінет, самостійне проживання без батьків; побутові умови: відсутність гарячої води, раптове припинення подачі води на кілька днів, відмова в поселенні в гуртожитку, проживання в чотиримісній кімнаті шістьох-сімох чоловік, невміння користуватися газовими плитами, поселення в кімнату зі старшокурсниками; брудні аудиторії, погане освітлення, холодні приміщення; приїзд до місця навчання з пересадками. Для студентів, які проживають у сім'ї, труднощі адаптації пов'язані з новим навчальним середовищем, середовищем спілкування, однак не стосуються побуту чи матеріальних проблем, які часто вказуються студентами, що проживають у

гуртожитку чи знімають квартиру. Останні важкими для себе виявили правила проживання в одній кімнаті з іншими людьми, проблеми в підготовці до занять через присутність інших, спільний побут, розподіл обов'язків, а також труднощі навчання.

До названих труднощів студенти, які знімають квартиру, додають проблеми матеріального характеру, пов'язані з нестачею коштів, потребою вміти розподіляти фінанси тощо. Студентам було запропоновано висловити свої думки та пропозиції щодо зміни ситуації, пов'язаної з їхньою адаптацією до студентського життя. Серед названих шляхів найбільш повторюваними виявилися такі: - зменшити обсяг навчального матеріалу, обмежити кількість навчальних пар трьома в день, збільшити кількість сесій (до чотирьох) і відповідно зменшити кількість екзаменів і заліків у сесію (до двох), коректно скласти розклад занять, викладачам попереджати про самотійну чи контрольну роботу; - збільшити кількість навчальних книг у бібліотеці; - покращити взаємовідносини між студентами в групі, організувати вечори в групі, щоб студентам краще пізнати одне одного, проводити збори групи, відкриті бесіди студентів із куратором; - покращити умови проживання в гуртожитках (урівноважити кількість мешканців у кімнаті, вирішити проблеми з водою); - викладачам змінити ставлення до студентів на більш уважне. Висловлювалися і критичні думки особистісного характеру: більше уваги приділяти навчанню, працювати над собою, реально оцінювати власні можливості, змінити власний характер тощо. Автори А. Гришанов, В. Цуркан зміст процесу адаптації студентів визначають як формування нового ставлення до професії; засвоєння нових навчальних форм, оцінок, способів і прийомів самостійної роботи й інших вимог, пристосування до нового типу навчального колективу, його звичаїв, традицій, вивчення нових видів наукової діяльності, пристосування до нових умов побуту в студентських гуртожитках, нових зразків студентської культури, нових форм використання вільного часу. Розв'язання проблеми адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі потребує й вивчення та врахування чинників, які вплинули на вибір професії. Серед таких яскраво виражені інтереси, схильності, прагнення бути корисним суспільству, обов'язок соціального служіння, соціальний престиж професії, авторитет навчального закладу, набуття знань для розв'язання особистих проблем, рекомендація інших людей тощо.

Хибність мотивів вибору гальмує процес професійного зростання та адаптації студентів у середовищі вищого навчального закладу. Розмитість уявлення про перспективи життєвого шляху, несформованість цінності майбутньої професійної діяльності може бути причиною розгубленості, напруженості, емоційної нестабільності студентів, що потребує професійної саморегуляції. Узагальнюючи викладене, зазначимо, що формування повноцінного фахівця здійснюється лише за умови його благополуччя, особистісного комфорту, ціннісного ставлення до себе і фаху, який здобувається, позитивного емоційного стану. Тому проблеми студентської адаптації

вимагають як удосконалення умов його побуту та навчання, так і ціннісного ставлення до особистості студента. Серед напрямів педагогічної підтримки, спрямованих на вирішення проблеми адаптації студентської молоді, виокремимо такі: - формування позитивної мотивації студентів до змісту професійно-педагогічної підготовки; - методично обґрунтована організація навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі; - організація позаурочної діяльності студентів з метою оптимізації їх міжособистісного спілкування, створення умов для виявлення їх здібностей, обдарованості, індивідуального самовираження, самоутвердження, активного залучення до громадського життя групи та факультету; - активізація роботи викладачів та кураторів груп у напрямку виявлення та подолання труднощів адаптації; - формування ціннісного ставлення у викладачів вищого навчального закладу до особистості студента, врахування індивідуальних характеристик та надання допомоги студентам у виробленні їх індивідуальної життєсмислової програми. Проведене дослідження проблеми адаптації студентів до умов навчання у вищому навчальному закладі є свідченням її актуальності й недостатньої вирішеності в умовах сучасної системи освіти

Висновки: Якщо студент ще до вступу у ВНЗ твердо вирішив питання про вибір професії, усвідомив її значення, позитивні та негативні фактори, то навчання у ВНЗ буде цілеспрямованим і продуктивним, і адаптація буде здійснюватися без особливих труднощів. Таким чином, успішна адаптація першокурсників до життя та навчання у ВНЗ є підґрунтям подальшого розвитку кожного студента як особистості, майбутнього фахівця.

Бібліографічний список.

1. Воспитание как элемент механизма адаптивно-развивающей социализации // Лукашевич Н.П. Социология воспитания : краткий курс лекций / Н.П. Лукашевич. – К. : МАУП, 1996. – С. 154-180

2. Бех І.Д. Виховні акценти вищої школи / І. Д. Бех // Виховання особистості: підручник / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2008. – С.405-418.

3. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академ-видав», 2006. – 352 с.

4. Буяльська Т.Б. Теоретичні аспекти адаптації студентів I курсу до навчання у ВНЗ [Електронний ресурс] / Буяльська Т.Б., Прищак М.Д. – Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Buyalska.php>

Verkholantseva V., Milaeva I. Features of adaptation of personal students in a higher educational institution

Summary: the issues of adaptation of freshmen students are considered, the problem of readiness for education is analyzed, factors and conditions of successful adaptation for study at the university are analyzed.

Key words: student, curator of academic group, adaptation, educational activity, freshma.